

Studija slučaja neriješenog teritorijalnog spora u Hrvatskoj - Šarengradska ada

Roguljić, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:008793>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti Zagreb
Diplomski studij politologije
Nacionalna sigurnost

Iva Roguljić

**Studija slučaja neriješenog teritorijalnog spora u Hrvatskoj – Šarengradska
ada**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti Zagreb
Diplomski studij politologije
Nacionalna sigurnost

**Studija slučaja neriješenog teritorijalnog spora u Hrvatskoj –
Šarengradska ada**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Marta Zorko

Studentica: Iva Roguljić

Zagreb, rujan, 2024.

Izjavljujem da sam diplomski rad Analiza neriješenih teritorijalnih sporova u Hrvatskoj: studija slučaja – Šarengradska ada', koji sam predala na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Marti Zorko, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Iva Roguljić

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Granice.....	3
2.1. Važnost granica i graničnih sporova	3
2.2. Granice Republike Hrvatske.....	5
3. Pregled neriješenih teritorijalnih sporova	9
3.1. Povijesni kontekst hrvatskih teritorijalnih sporova	9
3.2. Nacionalna sigurnost u kontekstu teritorijalnih sukoba	12
4. Šarengradska ada kroz povijesni pregled događaja i okolnosti	15
4.1. Geopolitički značaj	15
4.2. Ključni događaji koji su doveli do sadašnjeg teritorijalnog spora	17
4.3. Sukobljeni stavovi Hrvatske i Srbije oko Šarengradske ade	20
5. Utjecaj na regionalnu nestabilnost.....	23
5.1. Trenutna geopolitička situacija.....	23
5.2. Službeni politički napori dvaju Vlada	25
6. Kritički osvrt i rasprava	29
7. Zaključak	32
8. Literatura	33
10. Sažetak	36

1. Uvod

Predmet istraživanja ovog diplomskog rada teritorijalni je spor Hrvatske i Srbije, oko Šarengradske ade. Države teritorijalni spor vode od proglašenja neovisnosti zemalja. Ovaj dugotrajni teritorijalni sukob nastavlja stvarati tenzije u bilateralnim odnosima, otežavajući političku i gospodarsku suradnju. Usprkos raznim inicijativama za dijalog i mirno rješenje spora, složenost pravnih i povijesnih pitanja čini proces rješavanja izuzetno izazovnim.

Ciljevi ovog rada obuhvaćaju detaljnu analizu povijesnog, političkog i sigurnosnog konteksta spora oko Šarengradske ade između Hrvatske i Srbije. Prvi cilj je analizirati povijesni kontekst Šarengradske ade, istražujući povijesne korijene teritorijalnog spora te predstaviti ključne događaje koji su oblikovali trenutni status ovog područja. Razumijevanje geopolitičkog značaja Šarengradske ade kroz povijest pomoći će u sagledavanju šire slike ovog spora. Drugi cilj rada ispitati je utjecaj teritorijalnog spora na regionalnu nestabilnost. To uključuje analizu kako povijesni i trenutni događaji vezani uz Šarengradsku adu utječu na odnose među državama. Identificirat će se ključni čimbenici koji pridonose regionalnoj nestabilnosti u kontekstu spora te razumijevanje uloge međunarodnih organizacija i sporazuma u pokušajima rješavanja ovog problema. Treći cilj je procijeniti implikacije spora na nacionalnu sigurnost Hrvatske. Ovo uključuje analizu sigurnosnih prijetnji koje proizlaze iz neriješenog spora, evaluaciju odgovora i politika hrvatske vlade u suočavanju s tim prijetnjama te istraživanje utjecaja spora na percepciju nacionalnog integriteta među hrvatskim građanima i političarima. Konačno, četvrti cilj je kritički sagledati dosadašnje pristupe rješavanju spora i predložiti buduće smjernice. To podrazumijeva analizu dosadašnjih diplomatskih pristupa i političkih napora rješavanju teritorijalnog spora. Istraživačko pitanje ovog diplomskog rada glasi: U kojoj mjeri teritorijalni spor oko Šarengradske ade pridonosi regionalnoj nestabilnosti i kako to utječe na nacionalnu sigurnost Hrvatske?

Kroz postavljanje ovih istraživačkih pitanja i ciljeva, rad će pružiti sveobuhvatan pregled složenosti teritorijalnog spora oko Šarengradske ade i njegovih implikacija na regionalnu stabilnost i nacionalnu sigurnost Hrvatske.

Metodologija korištena prilikom stvaranja i strukturiranja diplomskog rada je analiza primarnih izvora, povijesnih dokumenata, ugovora, sporazuma i pravnih odluka koji se tiču Šarengradske ade. Pravna analiza uključuje kako međunarodno pravo tretira teritorijalne sporove, uključujući presude međunarodnih sudova, kao i pregled hrvatskih zakona i pravnih

propisa koji se odnose na teritorijalne sporove. Pregled postojećih studija, knjiga i članka koji se bave teritorijalnim sporovima općenito, kao i specifično Šarengradskom adom također su upotrijebljeni prilikom istraživanja.

2. Granice

2.1. Važnost granica i graničnih sporova

Granice su složene i višedimenzionalne pojave koje imaju ključnu ulogu u oblikovanju suvremenih država i međunarodnih odnosa. Iako se granice tradicionalno povezuju s teritorijem i suverenitetom države, one danas odražavaju i šire procese identiteta, suradnje i sukoba na globalnoj razini. Suvremeno shvaćanje granica uključuje kako formalne državne napore u očuvanju teritorijalnog integriteta, tako i lokalne inicijative koje proizlaze iz specifičnih kulturnih, društvenih i ekonomskih interesa zajednica (Cvrtila i dr., 2010). Granice sada odražavaju i šire društvene procese koji nadilaze samu ideju teritorija. One nisu samo instrumenti državne moći i kontrole, već i prostori interakcije, identiteta i sukoba. Države nastoje očuvati teritorijalni integritet kroz zakone, politike i međunarodne sporazume. Istodobno, lokalne zajednice mogu imati specifične kulturne, ekonomske ili društvene interese koji utječu na to kako se granice doživljavaju i upravljaju. Ova višedimenzionalnost granica pokazuje da one nisu samo crte na karti, već žive strukture koje se stalno mijenjaju i prilagođavaju novim okolnostima. Državni teritorij i granice temeljni su elementi postojanja države. Teritorij države ne mora biti velik, ali mora biti jasno definiran i priznat, uključujući kopnena područja, rijeke, jezera, otoke, unutrašnje morske vode i teritorijalno more. Ovi elementi su neophodni za suverenitet države, koji omogućava političku organizaciju i upravljanje unutar tih granica (Degan, 1998). Bez jasno utvrđenih granica, država ne može učinkovito upravljati svojim teritorijem niti zaštititi svoj suverenitet u međunarodnim odnosima. Granice se mogu podijeliti na prirodne i umjetne. Prirodne granice oslanjaju se na geografske oblike poput rijeka ili planinskih masiva, no takva delimitacija često nije dovoljna za precizno razgraničenje na terenu, što može dovesti do sporova. U međunarodnom pravu, granice na rijekama često se određuju prema talveg, crti koja spaja najdublje točke u koritu rijeke, što omogućava plovidbu i pomaže u određivanju privremenih riječno-otoka koji se pojave tijekom niskog vodostaja (Degan, 1998). Prirodne granice, iako intuitivne jer se oslanjaju na geografske značajke poput rijeka i planinskih lanaca, često nisu dovoljno precizne za jasno razgraničenje između država. Ovakve granice mogu biti podložne promjenama zbog prirodnih procesa, kao što su erozija ili promjene toka rijeka, što može dovesti do nesporazuma i sukoba između država. Upravo zbog tih izazova, međunarodno pravo često koristi koncept talvega za određivanje granica na rijekama. Međutim, i talveg ima svoja ograničenja, posebno

u situacijama gdje rijeka mijenja tok ili se njen korito proširuje. U takvim slučajevima, precizno razgraničenje može zahtijevati dodatne pregovore ili pravne intervencije kako bi se osigurao trajan mir i stabilnost između susjednih država. Međutim, ako rijeka iznenada promijeni svoj tok, granica može ostati na svom prvotnom mjestu, osim ako ugovorom nije određeno drugačije. Ovakvi prirodni procesi mogu dodatno komplicirati situaciju, posebno u kontekstu međunarodnih sporova (Degan, 1998). Granični sporovi često nastaju zbog nejasnog položaja granica ili načina njihovog nadzora. Uzroci mogu biti nejasne karte, nove prirodne formacije ili aktivnosti u graničnim područjima. Trenutna „situacija na Zapadnom Balkanu ili između bivših republika SFRJ je specifična, s obzirom na to da su ovi sporovi nastali kao rezultat sukcesije i okolnosti koje su postojale u vrijeme zajedničke države“ (Čolović, 2014: 490). Granični sporovi koji proizlaze iz situacija kao što su raspad zajedničke države često su iznimno složeni i dugotrajni, jer se temelje na povijesnim, etničkim i političkim razlozima. Rješavanje ovih sporova zahtijeva pažljiv i strpljiv pristup kroz diplomatske pregovore ili međunarodne sudske institucije. U ovim procesima ključno je izbjeći eskalaciju sukoba i osigurati trajno rješenje koje će poštovati prava svih uključenih strana. Takav pristup može pridonijeti dugoročnom miru i stabilnosti, sprječavanju ponavljanja povijesnih konflikta.

Rješavanje graničnih sporova ključno je za održavanje stabilnosti i mira u međunarodnim odnosima. Međunarodno pravo nudi mehanizme poput Međunarodnog suda pravde, arbitraže i posredovanja, koji omogućuju mirno rješavanje sporova. Uspješna primjena ovih mehanizama često zahtijeva precizne podatke, dokumente i materijalne dokaze kako bi se utvrdila točna granica, što dodatno naglašava važnost kvalitetne pripreme u ovim procesima (Jakešević i Zorko, 2009; Triplat Horvat i dr., 2022). Međunarodni sud pravde, arbitraža i posredovanje su ključni alati u ovom procesu. Oni pružaju strukturirane i nepristrane okvire unutar kojih države mogu riješiti svoje nesuglasice, izbjegavajući pritom eskalaciju i nasilje. Međutim, uspješna primjena ovih mehanizama zahtijeva više od pukog pristupa međunarodnim pravnim institucijama. Potrebna je pažljiva priprema koja uključuje prikupljanje i prezentaciju preciznih podataka, dokumenata i materijalnih dokaza. Ovi elementi su neophodni za utvrđivanje točne granice, što je često složen i tehnički izazovan zadatak. U suvremenom svijetu, države sve više ovise jedna o drugoj, posebno u kontekstu rješavanja graničnih pitanja. Regionalizacija, a ne globalizacija, opisuje suvremene međunarodne odnose, jer države moraju usko surađivati sa svojim susjedima kako bi učinkovito rješavale probleme i krize. Ta suradnja omogućuje brzu

reakciju i smanjenje materijalnih gubitaka i gubitaka ljudskih života (Zorko, 2012; Cvrtila i dr., 2010). Ovaj naglasak na regionalnoj suradnji također ukazuje na to da su države svjesne svojih ograničenja u globalnom kontekstu. Globalizacija je dovela do povećane povezanosti, ali je također otkrila koliko su pojedinačne države ranjive u suočavanju s problemima koji prelaze granice. Regionalna suradnja omogućava državama da objedine resurse, znanje i političku volju kako bi se učinkovito nosile s krizama i problemima, uključujući one povezane s granicama. Granice su također ključne za očuvanje kulturnog identiteta država. Države nastoje očuvati nacionalni identitet unutar svojih granica, ali i širiti taj identitet izvan njih, često kroz različite oblike kulturne, ekonomske i političke ekspanzije. Ovo očuvanje identiteta može biti izazovno u kontekstu globalizacije, koja smanjuje značaj granica, ali ih ne ukida u potpunosti (Zorko, 2012). Pogranični izazovi u suvremenom svijetu stvaraju nove uvjete za uspostavljanje suradnje. Ovi izazovi, poput migracija, trgovine ljudima ili ekoloških problema, zahtijevaju zajednički odgovor država, koji često nadilazi tradicionalnu državnu suverenost. Suradnja u ovim područjima ključna je za očuvanje stabilnosti i sigurnosti, ali i za jačanje povjerenja među državama (Cvrtila i dr., 2010). Suradnja postaje neophodna ne samo za rješavanje tih problema, već i za očuvanje stabilnosti i sigurnosti u regiji. Kada države zajedno rade na upravljanju migracijama, suzbijanju trgovine ljudima ili rješavanju ekoloških prijetnji, one ne samo da rješavaju trenutne krize, već i grade međusobno povjerenje. Ovo povjerenje je ključno za dugoročne pozitivne odnose i može spriječiti eskalaciju sukoba koji bi inače mogli proizaći iz nesuglasica ili nedostatka komunikacije.

2.2. Granice Republike Hrvatske

Granice Hrvatske predstavljaju kompleksan i osjetljiv geopolitički problem, ne samo zbog njene specifične geografske pozicije, već i zbog povijesnog nasljeđa te aktualnih političkih i pravnih pitanja. Hrvatska se nalazi na dodirnom području između središnjeg Podunavlja i Sredozemlja, zauzimajući strateški položaj koji povezuje Srednju i Istočnu Europu sa Sredozemljem. Ova jedinstvena geografska pozicija Hrvatske naglašava važnost nadzora državnih granica, posebno s obzirom na činjenicu da one ujedno predstavljaju vanjske granice Europske unije (Grobenski, 2018). Ova pozicija pruža Hrvatskoj značajne strateške prednosti, omogućujući joj da djeluje kao most između Srednje i Istočne Europe te Sredozemlja. S druge strane, upravo ta specifična lokacija stvara niz izazova, jer Hrvatska graniči s više susjednih

država s kojima dijeli kompleksnu povijest, često obilježenu promjenama granica i teritorijalnim sporovima. Granice Hrvatske ujedno predstavljaju i vanjske granice Europske unije dodatno povećava njihov geopolitički značaj. To znači da Hrvatska ima odgovornost ne samo prema svojim građanima nego i prema cijeloj Europskoj uniji, jer svaki problem na tim granicama može imati šire implikacije na sigurnost i stabilnost unije. Stoga, nadzor i regulacija tih granica moraju biti prioritet za hrvatsku vladu, posebno u kontekstu ilegalnih migracija, trgovine ljudima, i drugih prekograničnih izazova. Državne granice Republike Hrvatske, prema međunarodnom pravu o sukcesiji država, definirane su kao one koje je imala bivša Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) do raspada 1991. godine. Ove granice uključuju kopnene granice s Mađarskom, morsku granicu s Italijom te granice s bivšim republikama SFRJ: Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom, Slovenijom i Srbijom (Grobenski, 2018). Jedino je granica s Mađarskom u potpunosti uređena i bez spornih pitanja. No, mnoge druge granice, posebno one prema susjednim državama koje su također bile dio bivše Jugoslavije, i dalje nisu u potpunosti riješene. Pitanja su još uvijek otvorena, a neriješeni teritorijalni sporovi često proizlaze iz različitih interpretacija povijesnih granica i trenutnih geopolitičkih interesa.

Načelo "uti possidetis" ima ključnu ulogu u rješavanju pitanja državnih granica. Ovo načelo primjenjuje se na slučajeve teritorijalnih promjena koje dovode do sukcesije država, a podrazumijeva da u nedostatku drugačijeg sporazuma između novih država sljednica, crta razgraničenja unutar prethodne države, koja je bila važeća na datum sukcesije, postaje njihova međunarodno priznata državna granica (Degan, 1998). Iako načelo "uti possidetis" pomaže u očuvanju teritorijalne cjelovitosti i smanjenju mogućnosti za oružane sukobe, primjena ovog načela nije uvijek jednostavna niti pravedna u očima svih strana. Granice koje su bile važeće na datum sukcesije često su rezultat povijesnih kompromisa ili administrativnih odluka koje nisu nužno u skladu s etničkim, kulturnim, ili ekonomskim realnostima na terenu. Stoga, unatoč tome što načelo "uti possidetis" pruža pravni okvir, ono često ostavlja prostor za dugotrajne sporove i nezadovoljstva, jer ne uzima u obzir sve aspekte identiteta i života stanovništva koje ostaje s obje strane tih granica. Ovo načelo osigurava kontinuitet i stabilnost granica, ali i postavlja temelje za rješavanje svih mogućih sporova o razgraničenju, osobito u vezi s kopnenim granicama novih država. Međutim, načelo "uti possidetis" nema status imperativne norme općeg međunarodnog prava (*jus cogens*). Nove susjedne države, koje nastanu

dekolonizacijom ili raspadom prethodne države, poput država bivše SFRJ, mogu slobodno dogovoriti granice kakve žele, pod uvjetom da postignu obostran i slobodan sporazum. Ovo načelo postaje obvezno samo u slučaju kada se ne postigne suprotan dogovor, tj. kada neka od država odbije zahtjev susjedne države za promjenom bivših unutarnjih ili međunarodnih granica (Degan, 1998).

Iako načelo "uti possidetis" teži osigurati stabilnost granica, u praksi se često javljaju problemi kada jedna strana inzistira na svojim "nacionalnim interesima", koji nisu pravno utemeljeni niti zaštićeni međunarodnim pravom. Takvi sporovi mogu eskalirati u sukobe, a strane koje inzistiraju na neutemeljenim zahtjevima obično izbjegavaju međunarodne sudove i ne nude odgovarajuću kompenzaciju. U kontekstu razgraničenja, načelo "uti possidetis" gotovo uvijek igra ključnu ulogu, budući da pregovori o promjenama kopnenih granica rijetko uspijevaju (Degan, 2005). Iako je primarna svrha ovog načela osigurati stabilnost granica nakon raspada država i spriječiti kaos, u praksi se često susreće s ozbiljnim izazovima. Problem nastaje kada jedna ili više strana u sporu inzistiraju na "nacionalnim interesima" koji nisu uvijek utemeljeni u međunarodnom pravu, već su vođeni političkim, etničkim ili povijesnim argumentima. Takvi interesi mogu biti subjektivni i teško ih je obraniti pred međunarodnim sudovima, što često dovodi do toga da te strane izbjegavaju pravne procese i umjesto toga posežu za drugim sredstvima pritiska. Ova situacija može biti izuzetno opasna, jer može eskalirati u ozbiljne sukobe. Kada se granice temelje na jednostranim zahtjevima koji nemaju pravnu osnovu, pregovori često ne uspijevaju, a konflikti se mogu zamrznuti ili intenzivirati. U takvim okolnostima, iako načelo "uti possidetis" pruža okvir za određivanje granica, njegova učinkovitost je ograničena nesklonošću strana da postignu kompromis.

Nakon raspada Jugoslavije sazvana je Badinterova komisija, međunarodna komisija za sukcesiju. Njome je presjedao Robert Badinter. Glavna zadaća Badinterove komisije bila je donošenje pravnih mišljenja o temama kao što su priznavanje novih država, granice bivših republika, prava manjina te pravni status Jugoslavije. Komisija je od 1991. godine do 1993. godine donijela petnaest mišljenja koja su se bavila pravnim pitanjima nastalim kao posljedica raspada Jugoslavije. U kontekstu Badinterove komisije važno je istaknuti Mišljenje broj 3, ovo mišljenje jedno je od najvažnijih jer je komisija zaključila da se Jugoslavija nalazi u procesu raspada i da unutarnje granice bivših jugoslavenskih republika treba smatrati međunarodno

priznatim granicama. Mišljenje broj 3 bilo je odgovor na postavljeno pitanje od strane Srbije koje glasilo: „Mogu li unutrašnje granice između Hrvatske i Srbije i između Bosne i Hercegovine i Srbije biti smatrane kao granice u okviru javnog međunarodnog prava?“ (Jakešević i Zorko, 2009: 48). Kao odgovor na ovo pitanje iznesen je niz zaključaka, vanjske se granice trebaju poštovati sukladno načelima međunarodnog prava, spomenute granice između Hrvatske i Srbije te Bosne i Hercegovine i Srbije kao i granice ostalih mogućih neovisnih država ne mogu se mijenjati osim ako se postigne dobrovoljni sporazum između uključenih strana. U slučaju da ne postoji drugačiji dogovor, bivše republičke granice postaju državne granice pod zaštitom međunarodnog prava, ovaj zaključak temelji se na načelu očuvanja teritorijalnog statusa quo, posebno iz načela uti possidentis. Zadnji zaključak odnosi se na to da svaka promjena granica silom nema pravnu valjanost prema utvrđenim načelima međunarodnog prava (Jakešević i Zorko, 2009).

3. Pregled neriješenih teritorijalnih sporova

3.1. Povijesni kontekst hrvatskih teritorijalnih sporova

Povijesna pozadina teritorijalnih granica i sporova u Hrvatskoj ukorijenjena je u složenim političkim, etničkim i geopolitičkim procesima koji su oblikovali područje Hrvatske tijekom stoljeća. Teritorijalne granice Hrvatske, kao i većine zemalja na Balkanu, rezultat su dugotrajnog i turbulentnog povijesnog razvoja obilježenog stalnim promjenama vlasti, ratovima i diplomatskim pregovorima. Počevši od srednjovjekovnih kraljevstva i carstva koja su dominirala regijom, Hrvatska je tijekom povijesti bila podložna brojnim vanjskim utjecajima, uključujući osmansku, habsburšku i venecijansku vlast. Tijekom osmanske ekspanzije u 16. i 17. stoljeću, granice Hrvatske pomicala su se prema zapadu i sjeveru, dok su dijelovi teritorija postali bojišnicom između Osmanskog Carstva i Habsburške Monarhije. Hrvatska se nalazila u središtu političkih previranja unutar Habsburške Monarhije, što je rezultiralo privremenim teritorijalnim ustupcima i sporovima s drugim susjednim narodima. Nakon Prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske Monarhije, Hrvatska je postala dio Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Jugoslavije.

Završetkom Prvog svjetskog rata i raspadom Austro-Ugarske Monarhije, granice su se Hrvatske koja je tada bila službeno poznata kao Kraljevina Hrvatska i Slavonija, odnosno Trojedna Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, razvijale kao istočne granice, u tom je kontekstu rijeka Dunav predstavljala temelj za pokrajinsku granicu s ostalim županijama koje su pripadale mađarskom dijelu Carstva, dok je rijeka Sava predstavljala međunarodnu granicu sa Srbijom (Klemenčić, 2001). Ovo je područje imalo značajnu povijesnu i geopolitičku važnost. Rijeka Dunav, kao ključna prirodna granica igrala je ulogu ne samo u teritorijalnom razgraničenju, već i u ekonomskim aktivnostima, omogućujući trgovinu i transfer. Rijeka Sava, kao južna granica dodatno je definirala teritorijalne odnose između Hrvatske i Srbije, utječući na političke i ekonomske odnose između dviju zemalja. Nakon raspada Austro-Ugarske ove su granice postale još važnije u kontekstu formiranja novih država na prostoru bivšeg Carstva. Rijeke Dunav i Sava nisu bile samo fizičke barijere već i mostovi između naroda, kulture, trgovine, što je pridonijelo važnosti u povijesti i razvoju Istočne Slavonije.

Raspad Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine dramatično je promijenio granice u srednjoj i jugoistočnoj Europi. S raspadom carstva, nastale su nove države poput Čehoslovačke, Poljske i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Nove granice često su bile određene prema

etničkim linijama, ali i geopolitičkim interesima pobjedničkih sila u Prvom svjetskom ratu. Prvi set ugovora koji su definirali granice ovog područja sklopljen je nakon Prvog svjetskog rata. Mirovni ugovori iz Versaillesa¹ (1919), St. Germaina² (1919), Neuillyja³ (1919), Trianona⁴ (1920), Sevresa⁵ (1920) te zasebni ugovor iz Rapalla⁶ (1920) oblikovali su nove granice u Europi (Jakešević, Zorko, 2009: 51). Ovi ugovori su značajno preoblikovali političku kartu Europe, stvarajući nove države i postavljajući temelje za mnoge kasnije političke napetosti i sukobe u 20. stoljeću. Povijest granica na prostoru bivše Jugoslavije obilježena je stalnim promjenama i prilagodbama koje su odražavale političke, društvene i međunarodne okolnosti u različitim razdobljima. U razdoblju između dva svjetska rata, Kraljevina SHS i kasnija Kraljevina Jugoslavija prošle su kroz niz reorganizacija unutarnjih granica, uključujući podjelu na oblasti i banovine, te uspostavu Banovine Hrvatske. Međutim, nakon Drugog svjetskog rata, s formiranjem druge Jugoslavije, većina ovih granica vraćena je na stanje iz 1918. godine, uz nekoliko ključnih izmjena. Ove promjene, zajedno s Pariškim mirovnim ugovorom i Londonskim sporazumom, pokazuju kako su teritorijalna pitanja često bila predmet političkih pregovora i međunarodnih sporazuma (Jakešević i Zorko, 2009).

Drugi svjetski rat i razdoblje nakon njega donijeli su značajne promjene u političkom i teritorijalnom ustrojstvu na području Jugoslavije. Tijekom rata, Jugoslavija je bila okupirana i podijeljena između sila Osovine, što je dovelo do raznih teritorijalnih promjena i stvaranja marionetskih režima. Nakon rata, pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije na čelu s Josipom Brozom Titom, uspostavljena je socijalistička federacija poznata kao Federativna Narodna Republika Jugoslavija, kasnije preimenovana u Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju. U razdoblju nakon rata, granice su ponovno iscrtane, kako unutar federacije, tako i prema susjednim državama. U sklopu federacije, Jugoslavija je podijeljena na šest republika: Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Crnu Goru i Makedoniju. Svaka od ovih

¹ Službeno je okončan rat između Njemačke i savezničkih sila. Njemačka je izgubila značajne teritorije, bila je prisiljena preuzeti odgovornost za rat i platiti velike reparacije. Ugovor je također postavio temelje za stvaranje Lige naroda.

² Ovaj je ugovor formalno raspustio Austro-Ugarsku Monarhiju i priznao nezavisnost novih država poput Austrije, Čehoslovačke, Kraljevine SHS.

³ Ovaj je ugovor potpisan s Bugarskom, koja je bila članica Središnjih sila. Bugarska je izgubila teritorije u korist Grčke, Kraljevine SHS te je morala platiti reparacije.

⁴ Ugovor je potpisan s Mađarskom, čime je Mađarska izgubila dvije trećine svog teritorija i stanovništva.

⁵ Ovim je ugovorom formaliziran raspad Osmanskog Carstva te je njegov teritorij raspodijeljen između savezničkih sila.

⁶ Ovaj ugovor bio je zaseban sporazum između Kraljevine Italije i Kraljevine SHS.

republika imala je svoje administrativne granice, koje su u nekim slučajevima pratile povijesne i etničke linije, dok su u drugim bile rezultat političkih kompromisa. "Jugoslavenske su republike imale svoje granice, ali na njima nije bilo nikakve posebne kontrole, pa su ličile na one iz "zlatnog doba" unutaršengenskog "bezgraničnog" prometa" (Jović, 2017: 341). Ovakvo stanje odražavalo je političku integraciju unutar SFRJ, gdje su granice između država bile manje bitne u svakodnevnom životu i gospodarskim aktivnostima. Te su granice bile više administrativne prirodne nego fizičke barijere.

Hrvatska danas ima potpuno definiranu i obilježenu granicu na terenu samo sa susjednom Mađarskom, što je rezultat primjene odredbi Trianonskog mirovnog ugovora iz 1920. godine, u kojem je sudjelovalo i tadašnje Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Sa Slovenijom je 20. srpnja 2001. dogovoren nacrt Ugovora o zajedničkoj državnoj granici, poznat kao "Sporazum Račan-Drnovšek". Dana 4. studenoga 2009. u Stockholmu je potpisan i kasnije ratificiran Sporazum o arbitraži za cjelokupnu morsku i kopnenu granicu između Hrvatske i Slovenije, čime je sklopljen punopravni međunarodni ugovor uz pomoć Europske komisije (Deagan, 2015). Hrvatska i Bosna i Hercegovina svoju su granicu uredili ugovorom koji su potpisali „u Sarajevu još 30. srpnja 1999. predsjednici Franjo Tuđman i Alija Izetbegović“ (Deagan, 2015: 58). Što se tiče granice sa Crnom Gorom, potpisan je Protokol između Vlade Republike Hrvatske i bivše Savezne Vlade Savezne Republike Jugoslavije o privremenom režimu duž južne granice između dviju država. Nakon stjecanja neovisnosti Crna Gora preuzela je taj Protokol (Deagan, 2015). Ukupno gledano, situacija s hrvatskim granicama ukazuje na dugotrajne procese pregovora, gdje su povijesne tenzije, politički interesi i međunarodna arbitraža često ključni u postizanju konačnih rješenja. Hrvatska iskustva s granicama ilustriraju kako su granična pitanja ne samo pravno pitanje, već i političko, koje zahtijeva pažljivo balansiranje između unutarnjih i vanjskih političkih interesa.

Formiranje današnje granice između Hrvatske i Srbije rezultat je kompleksnog spleta povijesnih, političkih i vojnih događaja koji su oblikovali ovaj prostor tijekom 20. stoljeća. Od vremena Austro-Ugarske Monarhije, preko razdoblja Kraljevine Jugoslavije i socijalističke Jugoslavije, pa sve do raspada federacije i Domovinskog rata, granice su se mijenjale i prilagođavale novim političkim realnostima. Posebno značajno razdoblje u oblikovanju današnje granice bilo je vrijeme nakon Drugog svjetskog rata, kada su odluke Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) postavile temelje za novu federalnu

strukturu, koja će kasnije biti ključna u definiranju unutarnjih granica republika. Međutim, ove granice, koje su kasnije postale međunarodne, nisu uvijek bile jasno definirane ili prihvaćene od svih strana, što je dovelo do dugotrajnih teritorijalnih sporova. Pitanje razgraničenja između Hrvatske i Srbije postalo je važno pitanje tijekom proljeća 1945. godine. Politbiro Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije osnovao je posebnu komisiju, predvođenu Milovanom Đilasom, s ciljem predlaganja konačnog razgraničenja između Hrvatske i Srbije (Vojvodine). Ova komisija, koja je kasnije postala poznata kao Đilasova komisija, imala je ključnu ulogu u određivanju granice (Klemenčić, 2001). Raspad SFRJ početkom 1990-ih bio je obilježen rastućim nacionalizmom, političkim sukobima i vojnim konfliktima, posebno nakon što su Slovenija, Hrvatska i druge republike proglasile neovisnost. U tom kontekstu, Europska zajednica osnovala je Badinterovu komisiju 1991. godine, koja je pravno savjetovala o raspadu Jugoslavije. Ključna odluka komisije bila je da se granice između republika unutar SFRJ priznaju kao međunarodne granice novih država. Zaključci Đilasove i Badinterove komisije odigrali su ključnu ulogu u definiranju granica Hrvatske tijekom i nakon raspada SFRJ.

3.2. Nacionalna sigurnost u kontekstu teritorijalnih sukoba

„Nacionalna sigurnost najopćenitije možemo definirati kao sigurnost političkog naroda“ (Tatalović, 2001: 178). Njezin cilj obuhvaća sigurnost nacionalnog teritorija, zaštitu života građana i njihove imovine, osiguravanje funkcioniranja osnovnih društvenih sustava kao što su društveno-politički, gospodarski, socijalno-ekonomski i ekološki aspekti, te očuvanje nacionalne suverenosti (Tatalović, 2001). Ovi ciljevi predstavljaju temeljne funkcije koje podržavaju stabilnost i prosperitet društva. Svaki je od ovih elemenata međusobno povezan i zajedno doprinosi cjelokupnoj stabilnosti države. Definicije nacionalne sigurnosti mijenjaju se u skladu s geopolitičkim okolnostima i političkim prioritetima. Jasno je da koncepti nacionalne sigurnosti iz vremena Hladnog rata i suvremeni pristupi imaju vrlo malo zajedničkog te da se percepcija nacionalne sigurnosti značajno razlikuje (Tatalović, 2011). U suvremenom kontekstu, nacionalna sigurnost se odnosi na širi spektar pitanja, uključujući političke, ekonomske, vojne, ekološke i društvene dimenzije. Tradicionalno, nacionalna sigurnost usko je bila povezana s vojnom obranom zemlje od vanjskih prijetnji, no s razvojem globalizacije i međuzavisnosti država, ovaj se pojam proširio na nevojne aspekte koji mogu utjecati na

sigurnost nacije. Nacionalna se sigurnost ne može provoditi bez odgovarajućeg sustava. Sustav nacionalne sigurnosti je organizacijski okvir koji uključuje institucije, zakone, politike i postupke kojima država osigurava zaštitu svojih ključnih interesa. To obuhvaća vojsku, policiju, obavještajne agencije i druga tijela, kao i strategije i planove za pravovremeno reagiranje na unutarnje i vanjske prijetnje. Sustav nacionalne sigurnosti treba kroz provedbu sigurnosne politike stvoriti građanima, društvu i državi mogućnost izbora između više pozitivnih opcija koje će podići nacionalnu sigurnost na najvišu razinu (Tatalović, 2001). Još jedan važan dio nacionalne sigurnosti predstavlja strategija nacionalne sigurnosti. Strategija nacionalne sigurnosti je ključni dokument koji usmjerava razvoj, primjenu i koordinaciju instrumenata nacionalne moći (diplomatskih, ekonomskih, vojnih, obavještajnih) kako bi se postigli ciljevi vezani uz nacionalnu sigurnost (Tatalović, 2011).

Nacionalna sigurnost u kontekstu teritorijalnih sukoba predstavlja ključno pitanje koje obuhvaća zaštitu državnog suvereniteta, teritorijalnog integriteta i stabilnosti od prijetnji koje proizlaze iz sporova oko granica. Granični sporovi su izvor političke nestabilnosti i potencijalnih sukoba, manifestirajući se u tri oblika: teritorijalni sporovi (unutarnji i vanjski teritorij), pozicijski sporovi (razgraničenje i demarkacija) i funkcionalni sporovi (politika određivanja granice). Bez obzira na oblik, ovi sporovi značajno utječu na međudržavne odnose i regionalnu stabilnost (Babić Sever i dr., 2023). Granični sporovi često uključuju složene povijesne, etničke i političke dimenzije koje mogu eskalirati u ozbiljne sigurnosne prijetnje, destabilizirajući regije i potencijalno dovodeći do nasilnih sukoba. U takvom kontekstu, nacionalna sigurnost mora se temeljiti na sveobuhvatnim strategijama koje kombiniraju vojnu obranu, diplomaciju i međunarodnu suradnju kako bi se očuvala stabilnost i spriječilo moguću eskalaciju nemira. Ovi sukobi često dovode do napetosti koje prijete destabiliziranju političkih poredaka i narušavanju mira u regiji. Diplomacija ovdje igra ključnu ulogu u smanjenju napetosti i promoviranju dijaloga među sukobljenim stranama, često uz prisustvo međunarodnih organizacija kao što su Ujedinjeni narodi ili Europska unija. Uloga međunarodnog prava također je značajna u kontekstu nacionalne sigurnosti i teritorijalnih sukoba. Presude međunarodnih sudova i arbitražnih tijela mogu pružiti pravni okvir za rješavanje sporova te na taj način smanjiti rizik od eskalacije sukoba u nasilje. Arbitraža je metoda mirnog rješavanja sporova u kojoj se strane dogovore da će svoj spor riješiti putem arbitraže. Ključne karakteristike uključuju presudu temeljenu na pozitivnom pravu, obvezujuću

za obje strane. Iako je slična suđenju, arbitraža se razlikuje po fleksibilnosti, brzini, mogućnosti tajnosti postupka i manjem utjecaju prethodnih međunarodnih presuda na odluke (Vuk, 2019: 68). Arbitraža predstavlja balans između formalnosti tradicionalnog suđenja i potreba za prilagodbom, brzom reakcijom i povjerljivošću u rješavanju sporova. Arbitraža se preferira pred Međunarodnim sudom zbog fleksibilnosti i povjerljivosti postupka, mogućnosti stranaka da kontroliraju sastav arbitražnog vijeća, te izbjegavanja intervencije treće države. Također, arbitraža omogućava uzimanje u obzir političkih odnosa između stranaka, što je čini pogodnijom za rješavanje političkih sporova i olakšavanje mirnih promjena (Vuk, 2019). Međutim implementacija ovih presuda ovisi o političkoj volji i kapacitetu država da ih provedu, što može biti izazovno u složenim političkim situacijama. Važno je istaknuti ekonomsku dimenziju nacionalne sigurnosti u teritorijalnim sukobima. Nju karakterizira potreba za osiguranjem stabilnosti i otpornosti gospodarstva u stanjima napetosti. Teritorijalni sukobi mogu ugroziti trgovinske rute, strane investicije i ekonomski rast, što zahtijeva strateške pristupe kako bi se smanjili negativni učinci teritorijalnog spora i očuvala ekonomska sigurnost.

4. Šaregradska ada kroz povijesni pregled događaja i okolnosti

4.1. Geopolitički značaj

Geografska važnost Dunava i Šaregradske ade ima ključnu ulogu u razumijevanju teritorijalnih i političkih sporova između Hrvatske i Srbije. Dunav, kao druga najduža rijeka u Europi s duljinom od 2.850 km, povezuje Njemačku s Crnim morem i prolazi kroz deset država, čime se pozicionira kao jedna od najvažnijih europskih rijeka (Vasić, 2016). Njegova uloga nije samo ekološka i povijesna, već i strateška, što ga čini vitalnom prometnom arterijom koja utječe na gospodarski razvoj i regionalnu suradnju unutar Dunavske regije. Stoga ne čudi što Europska unija prepoznaje njegovu važnost kroz razvoj Strategije za Dunavsku regiju, koja potiče održivi razvoj, učinkovito upravljanje prirodnim resursima i regionalnu suradnju među državama kroz koje rijeka protječe (Vasić, 2016). Šaregradska ada, riječna ada smještena na Dunavu, dodatno naglašava složenost ovog prostora. Ovaj otok, površine 938 hektara, nalazi se blizu sela Šaregrad u Hrvatskoj, dok se s druge strane rijeke proteže teritorij Srbije (Vasić, 2016). Upravo ta blizina granice između Hrvatske i Srbije čini Šaregradsku adu strateški značajnim mjestom, ali i jednim od najvažnijih teritorijalnih pitanja u bilateralnim odnosima dviju zemalja. Granični spor između Srbije i Hrvatske na području Dunava uključuje oko 10 000 hektara zemljišta na srpskoj strani i približno 2 500 hektara na hrvatskoj strani. Većina spornog područja nalazi se u općinama Apatin i Sombor (Čolović, 2014). Ovo područje je uglavnom nenastanjeno i podložno poplavama, što smanjuje njegovu ekonomsku važnost, no u političkom kontekstu predstavlja značajan izazov za obje strane. Problem dodatno komplicira prirodna dinamika Dunava, koja uključuje meandriranje, eroziju zapadne obale i akumulaciju na istočnoj, što pomiče tok rijeke prema zapadu (Vukosav i Matijević, 2020). Ovi procesi su ključni za razumijevanje zašto korištenje toka Dunava kao stalne međudržavne granice postaje dugoročno problematično. Uz to, promjene u toku rijeke, uzrokovane meandriranjem i protupoplavnim radovima poput brana i odvodnih kanala, dodatno kompliciraju pitanje granica. Ove promjene rezultirale su pojavom novih kopnenih dijelova i riječnih otoka, kao što je Šaregradska ada, koji se sada nalaze na suprotnoj strani obale u odnosu na prvotno određenu granicu (Raos, 2013). Time se jasno pokazuje sukob između političkih ambicija za jasnim i konzistentnim granicama i prirodnih procesa koji te granice stalno mijenjaju.

Šaregradska ada stoga postaje simbol složenih odnosa između Hrvatske i Srbije, u kojima se sukobljavaju političke, pravne i prirodne stvarnosti. Granica na Dunavu predstavlja izazov ne samo zbog prirodnih promjena već i zbog povijesnog konteksta, gdje su unutarnje granice bivše Jugoslavije postale vanjske granice novih država nakon njenog raspada. Ovo pitanje dodatno komplicira primjena načela "uti possidetis" koje je imalo za cilj očuvati stabilnost granica nakon raspada SFRJ, ali nije bilo dovoljno precizno za konačnu demarkaciju (Deagan, 2015). Šaregradska ada stoga postaje primjer gdje se političke i pravne stvarnosti sukobljavaju s prirodnim procesima, što dodatno otežava postizanje rješenja. Ova situacija zahtijeva ne samo tehničko i pravno rješavanje, već i političku volju i sposobnost za kompromis između Hrvatske i Srbije. Neriješeni status Šaregradske ade koristi Srbija kako bi naglasila svoju prisutnost u podunavskom području. Ovaj spor ima ne samo teritorijalne, već i identitetske implikacije, jer Dunavske ade, uključujući Šaregradsku adu, simboliziraju duboko ukorijenjeno značenje teritorija i granica za lokalno stanovništvo. Strah od gubitka teritorija može ponovno oživjeti ratne traume među stanovništvom, što dodatno otežava pronalaženje rješenja (Raos, 2013). Strah od gubitka teritorija, nije samo racionalna briga za teritorijalni integritet, već i emocionalna reakcija koja može otežati dijalog i smirivanje tenzija. Ova dinamika naglašava potrebu za pažljivim i osjetljivim pristupom u traženju rješenja koje bi zadovoljilo obje strane, ali i uzelo u obzir psihološke i kulturne aspekte ovog spora. Uz političke i prirodne izazove, tranzicija iz socijalističkog u tržišno gospodarstvo, osamostaljenje republika i rat koji je uslijedio nakon raspada SFRJ, potaknuli su procese deteritorijalizacije i reteritorijalizacije. Ovi procesi mijenjaju teritorijalne odnose i utječu na moć i identitet, što se odražava i na razgraničenje na Dunavu, gdje imovinsko-pravni problemi dodatno kompliciraju situaciju (Raos, 2013). U političkom kontekstu, pojmovi deteritorijalizacije i reteritorijalizacije mogu opisivati promjene u odnosu između država i teritorija, osobito u situacijama kada se granice i suverenitet preispituju, kao u slučaju Šaregradske ade. Proces i deteritorijalizacije mogu izazvati nesigurnost i nestabilnost, dok reteritorijalizacija može predstavljati pokušaj ponovnog uspostavljanja reda i kontrole nad prostorom i identitetima. Ove dinamike igraju ključnu ulogu u razumijevanju suvremenih geopolitičkih i kulturnih promjena. Upravo zbog ovih kompleksnih odnosa, Europska unija kroz Strategiju za Dunavsku regiju nastoji promovirati suradnju i održivi razvoj, no, nažalost, strategija ne razmatra specifične probleme ili otvorena pitanja među državnim dužnosnicima, kao što je slučaj sa Šaregradskom adam

(Vasić, 2016). Ipak, strategija nudi katalog instrumenata i međunarodnih mehanizama koji su korisni za političare, poslovne ljude i diplomate, omogućujući otvoreni dijalog i suradnju, čime se barem djelomično olakšava pronalaženje rješenja za ovakve složene situacije. Geografski značaj Dunava i Šarengradske ade ne može se promatrati samo kroz prizmu prirodnih ljepota ili ekološke važnosti. Ovi prostori simboliziraju složene povijesne, političke i identitetske odnose između Hrvatske i Srbije, gdje svaka promjena u toku rijeke ili razgraničenju može imati dalekosežne posljedice. Stoga, pronalaženje trajnog i pravednog rješenja za ovaj spor zahtijeva ne samo pravnu i političku mudrost, već i osjetljivost prema povijesnim traumama i prirodnim procesima koji oblikuju ovaj jedinstveni prostor.

4.2. Ključni događaji koji su doveli do sadašnjeg teritorijalnog spora

Granični spor oko Šarengradske ade između Hrvatske i Srbije rezultat je složenih povijesnih, političkih i geografskih procesa koji su se odvijali tijekom 20. i 21. stoljeća. Niz je ključnih događaja koji su doveli do trenutne situacije. Događaje koje je bitno spomenuti i analizirati su: Đilasova komisija, raspad SFRJ i Badinterova komisija. Granica između Hrvatske i Srbije, koja se proteže na 317,6 kilometara. Njezina središnja dionica ona je koja se proteže od ušća Drave u Dunav do Iloka. Međutim, ova granica nikada nije precizno delimitirana, što je dovelo do današnjeg graničnog spora između Hrvatske i Srbije. Glavni problem razgraničenja odnosi se na dionicu granice od tromeđe s Mađarskom do Iloka. Godine 1945., sredina Dunava bila je okvirno definirana kao granica između dviju federalnih jedinica od strane "Đilasove komisije", što je potvrđeno Ustavom FNRJ iz 1946. godine (Vukosav i Matijević, 2020). Đilasova komisija, nazvana po Milovanu Đilasu, bila je unutarnja komisija unutar Komunističke partije Jugoslavije koja se bavila raznim pitanjima nakon Drugog svjetskog rata, uključujući i administrativne granice unutar SFRJ. Predsjedništvo AVNOJ-a imenovalo je 19. lipnja 1945. godine komisiju s ciljem izrade prijedloga za utvrđivanje granice između Vojvodine i Hrvatske. Komisija je bila sastavljena od članova, među kojima je Milovan Đilas, obavljao dužnost predsjednika. Zbog njegove uloge, komisija je kasnije postala poznata kao Đilasova komisija (Bara, 2007). Cilj je bio osigurati da administrativne granice budu u skladu s nacionalnim i etničkim sastavom stanovništva, te da se izbjegnu potencijalni teritorijalni sporovi unutar federacije ili društveni nemiri koji bi narušili postojeće stanje. Komisija je brzo djelovala, obilazeći sporna granična područja, sastajala se s predstavnicima lokalnih vlasti i prikupljala podatke o nacionalnom sastavu stanovništva na terenu. S obzirom

na dotadašnje sukobe između Srba i Hrvata te njihove aspiracije prema etnički mješovitim područjima, jasno je da Đilasova komisija nije imala nimalo jednostavan zadatak. Bilo je teško očekivati uspješno rješenje tog pitanja u tako kratkom vremenskom razdoblju (Bara, 2007). Iako je komisija pokušala postići stabilnost i pravednost u definiranju granica, stvarnost političkih i etničkih tenzija u Jugoslaviji značila je da su mnogi problemi ostali neriješeni, što je kasnije dovelo do sukoba tijekom raspada SFRJ. Đilasova komisija ponudila je rješenje koje nije precizno utvrdilo graničnu liniju niti uzelo u obzir katastarske općine koje su slijedile stari tok Dunava prije antropogenih i prirodnih promjena. Ova neusklađenost ostala je neriješena sve do osamostaljenja Hrvatske, kada je Dunav postao granično područje neovisne države. Sukob oko preciznog utvrđivanja granice rezultirao je graničnim sporom između Hrvatske i Srbije, s različitim stavovima o tome gdje bi granica trebala prolaziti (Vukosav i Matijević, 2020). Usklađivanje granične linije ključno je za postizanje političke stabilnosti između susjednih država. Jasno definirane granice smanjuju mogućnost političkih napetosti i sukoba, koji često proizlaze iz nejasnih ili spornih teritorijalnih razgraničenja. Kada su granice jasno utvrđene, države mogu bolje upravljati svojim odnosima i izbjeći nesporazume koji bi mogli eskalirati u ozbiljnije konflikte. Važno je napomenuti da su odluke Đilasove komisije imale dugoročne posljedice, koje su utjecale na odnose između Hrvatske i Srbije i u kasnijim desetljećima. Njihova značajnost leži ne samo u formalnom razgraničenju, već i u tome kako su oblikovale percepciju granica i teritorijalnog suvereniteta unutar federacije, te su postale osnova za mnoge kasnije rasprave i sukobe vezane uz teritorijalna pitanja (Klemenčić, 2001).

Raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije krajem 20. stoljeća imao je dalekosežne posljedice, posebno u kontekstu granica između novonastalih država. Kolaps Jugoslavije „unio je potpunu neizvjesnost i destabilizirao temelje na kojima se gradila stabilnost, ili barem osjećaj stabilnosti, za njene sastavne dijelove (republike, pokrajine, narode, narodnosti) i građane“ (Jović, 2017: 43). Stabilnost unutar države ključna je za održavanje društvenog mira, ekonomskog napretka i sigurnosti građana. Kada su temelji na kojima se gradila stabilnost narušeni i ugroženi, kao što se dogodilo tijekom raspada Jugoslavije, dolazi do destabilizacije koja može uzrokovati nesigurnost, društvene tenzije i kaos u državi. Destabilizacija koja je zadesila Jugoslaviju u tome vremenu dovela je do dubokih političkih, etničkih i društvenih sukoba, čiji su se učinci osjećali godinama nakon raspada.

Jedna od najvažnijih posljedica ovog raspada jest neriješeno pitanje granica između bivših jugoslavenskih republika, koje su sada postale međunarodne granice. Unatoč preporukama Badinterove komisije, koja je utvrdila da se granice bivših republika unutar Jugoslavije trebaju tretirati kao međunarodne granice novih država, mnogi od tih graničnih sporova ostali su neriješeni, što je značajno opteretilo bilateralne odnose između tih država (Jakešević i Zorko, 2009). Raspad jugoslavenske federacije, koji je rezultirao stvaranjem novih država i ratnim sukobima, ponovno je u prvi plan stavio pitanja teritorijalnosti i određivanja granica, usprkos postmodernom političkom utjecaju Europske unije, koja je težila prema smanjenju važnosti nacionalnih granica u Europi (Raos, 2013). U tom kontekstu, posebno su se istaknuli problemi teritorijalnog razgraničenja između Srbije i Hrvatske na području sjevernog jugoslavenskog Podunavlja. Ti problemi nisu novi, već potječu iz razdoblja nakon Drugog svjetskog rata, kada su granice između tadašnjih republika određivane na temelju administrativnih odluka koje nisu uzele u obzir sve potencijalne buduće probleme. Tijekom 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća, pitanje razgraničenja postalo je posebno aktualno, no nije bilo adekvatno riješeno, što je ostavilo otvorena vrata za buduće sporove (Triplat Horvat i dr., 2022). Raspadom SFRJ, ovo pitanje razgraničenja, koje je do tada bilo unutarnje administrativno pitanje unutar jedinstvene federacije, prerastao je u ozbiljan granični spor između dviju suverenih država. Rijeka Dunav, koja prirodno dijeli teritorije Srbije i Hrvatske, postala je linija razdvajanja, ali i izvor sporenja zbog promjena u njezinu toku, koje su dodatno zakomplicirale pitanje vlasništva nad Šarengradskom adom.

Badinterova komisija, osnovana od strane Europske zajednice tijekom raspada Jugoslavije, imala je ključnu ulogu u postavljanju temelja za rješavanje graničnih pitanja među novonastalim državama na teritoriju bivše SFRJ. Komisija, kojom je predsjedao Robert Badinter, donijela je nekoliko važnih zaključaka koji su postali smjernice za međunarodnu zajednicu u priznavanju novih država i njihovih granica. Jedan od najvažnijih zaključaka komisije bio je da granice na teritoriju bivše Jugoslavije, uključujući vanjske i unutarnje granice, ne smiju biti mijenjane. Ove granice su, donošenjem odluke, postale međunarodno priznate i zaštićene međunarodnim pravom, a nikakva promjena silom nije dopuštena niti bi imala pravni učinak (Jakešević i Zorko, 2009). Ovaj stav komisije bio je presudan za rješavanje mnogih graničnih pitanja, posebno između Hrvatske i Srbije. Međutim, unatoč jasnim načelima koja je postavila Badinterova komisija, u praksi su se pojavili brojni sporovi i nesuglasice oko

točne linije razgraničenja između tih država. Otvorena granična pitanja između država bivše Jugoslavije ne proizlaze iz kritike mišljenja Badinterove komisije, već iz neslaganja među susjednim državama oko točne linije razgraničenja iz vremena bivše Jugoslavije. Budući da ne postoje službeni dokumenti ili sporazumi na državnoj ili republičkoj razini koji precizno definiraju te granice, nesuglasice su nastale na lokalnim razinama, često kroz tumačenja nadležnosti republika u pograničnim zonama, općinama i katastarskim izmjerama (Jakešević i Zorko, 2009). Unatoč preporukama Badinterove komisije, koje su jasno definirale nepovredivost granica iz razdoblja SFRJ, sporovi oko točnog razgraničenja ostali su neriješeni. U ovim slučajevima, pitanje nije bilo samo u vezi s legalitetom i međunarodnim priznanjem granica, već i s interpretacijama lokalnih vlasti i političkih elita koje su često imale vlastite interese u oblikovanju granica na način koji bi odgovarao njihovim političkim ciljevima. Stoga, iako je Badinterova komisija pružila ključne smjernice za priznavanje i zaštitu granica, praktična primjena tih načela u post-jugoslavenskom kontekstu pokazala se izazovnom. Neslaganja oko granica između Hrvatske i Srbije nisu rezultat nedostataka u mišljenjima komisije, već proizlaze iz složenih povijesnih, političkih i lokalnih čimbenika koji su nastali puno prije samog raspada Jugoslavije, a promjenom statusa granica u državne dobili su fizičku i teritorijalnu formu, ne samo simboličku. U tom kontekstu, Badinterova komisija ostaje temeljna referentna točka, ali rješavanje konkretnih sporova zahtijeva složene i detaljne pregovore između uključenih strana.

4.3. Sukobljeni stavovi Hrvatske i Srbije oko Šarengadske ade

Sukobljeni stavovi Hrvatske i Srbije o pripadnosti Šarengadske ade odražavaju složenost graničnog spora između dviju država, pri čemu obje strane koriste međunarodno-pravne principe i povijesne dokaze kako bi poduprle svoje teritorijalne pretenzije. Ova različita stajališta imaju korijene u tumačenju granica koje su bile utemeljene na administrativnim odlukama u bivšoj Jugoslaviji, kao i u promjenama koje su uslijedile tijekom i nakon raspada te višenacionalne države. Hrvatska argumentira da su republičke granice bivše Jugoslavije automatski postale međunarodne državne granice u trenutku osamostaljenja, a time i granica na Dunavu. Prema hrvatskom stajalištu, granica bi trebala slijediti stari tok rijeke utemeljen na katastarskim općinama, što bi značilo da Šarengadska ada pripada Hrvatskoj. Hrvatska se oslanja na načelo "uti possidetis" i mišljenje Badinterove komisije, koja je potvrdila da granice

bivših jugoslavenskih republika postaju međunarodne granice novih država. Povijesni dokumenti dodatno podupiru hrvatske tvrdnje, pokazujući da je Hrvatska upravljala spornim područjima tijekom socijalističke Jugoslavije, uključujući i područja na lijevoj obali Dunava. Hrvatska također smatra da zaključci Đilasove komisije iz 1945. godine, koji su privremeno odredili razgraničenje između federalnih jedinica, nisu doveli do potpune delimitacije granice, što je uzrokovalo današnji spor sa Srbijom (Vukosav i Matijević, 2020). Dopis Kotarskog narodnog odbora Vukovar iz 1947. godine, upućen Predsjedništvu Vlade NR Hrvatske, dodatno potvrđuje hrvatske tvrdnje. U tom dopisu naglašava se da su Šarengradska ada i slična sporna područja uvijek pripadala katastarskim općinama na desnoj obali Dunava, odnosno NR Hrvatskoj, bez obzira na promjene toka rijeke. Iako su neki otoci prešli na lijevu stranu zbog izgradnje kanala, to nije utjecalo na teritorijalnu pripadnost tih područja. Šumama na ovim područjima upravljale su hrvatske institucije, a dodatni dokumenti iz 1947. i izvještaji iz 1970. godine potvrđuju da je Hrvatska nastavila upravljati spornim teritorijima. Ovi dokumenti ukazuju na upravnu povezanost tih teritorija s Hrvatskom, potvrđujući privremenu prirodu zaključaka Đilasove komisije i pružajući pravnu osnovu za tvrdnju da ta područja pripadaju Hrvatskoj prema načelu "uti possidetis" (Vukosav i Matijević, 2020). S druge strane, Srbija zagovara da se granica između Hrvatske i Srbije treba temeljiti na trenutnom toku rijeke Dunav, odnosno liniji koja prolazi sredinom talvega, s obzirom na to da je Dunav plovna rijeka. Srbija svoju argumentaciju temelji na međunarodnoj pravnoj praksi koja granice na plovnim rijekama obično postavlja sredinom riječnog toka, kao i na Zakonu o ustanovljavanju i ustrojstvu AP Vojvodine iz 1945. godine. Srbija tumači zaključke Đilasove komisije iz 1945. godine kao konačne, s naglaskom da primjena međunarodnog načela razgraničenja na plovnim rijekama, koristeći talveg kao crtu razgraničenja, najbolje osigurava nesmetan promet rijekom i potvrđuje granicu. Na temelju toga, Srbija smatra da su sva područja na istočnoj obali Dunava, uključujući Šarengradsku adu, dijelovi njezina teritorija (Vukosav i Matijević, 2020). Srbija predlaže da se državna granica s Hrvatskom utvrdi sredinom prirodnog toka rijeke Dunav, što odražava trenutno faktičko stanje, pri čemu Srbija administrira teritorij s lijeve strane predložene linije, a Hrvatska s desne. Nasuprot tome, neki hrvatski autori zagovaraju da se pri utvrđivanju granice uzmu u obzir katastarske granice općina i privatni posjedi građana na adama i suprotnoj obali Dunava. Prema njihovom stajalištu, granica bi trebala pratiti talveg Dunava, kao i kod drugih međunarodnih plovnih rijeka, dok bi kopnena granica iza Iloka

trebala slijediti načelo "uti possidetis" iz 1991. godine, uzimajući u obzir katastarske granice. Hrvatska predlaže granicu temeljenu na katastarskom premjeru iz 1878. godine, koji bi presijecao Dunav 18 puta, što bi osiguralo da Šarengadska i Vukovarska ada pripadnu Hrvatskoj (Čolović, 2014). Hrvatski argumenti u vezi s granicom između Hrvatske i Srbije uvelike se temelje na katastarskoj dokumentaciji. U bivšoj Jugoslaviji katastarski arhivi općenito su smatrani najpouzdanijim pokazateljem točne lokacije granica, budući da pružaju precizne i dugotrajne pravne dokaze o vlasništvu i nadležnosti (Klemenčić, 2001). Dokument iz 1952. godine, koji je utvrđivao granice lovišta, navodi da se šuma i pašnjaci na otocima Šarengradu i Hagel nalaze "unutar zemlje Šarengrad", koja je bila upravna jedinica pod Vukovarskom županijom. Značajno je da su šume 1947. godine nacionalizirane, a Šarengadska ada predana vukovarskoj podružnici Hrvatskih šuma. Evidencije Hrvatskih šuma pružaju detaljne dokaze o upravljanju spornim adama u razdoblju od 1990. do 2000. godine. Jedan od važnijih događaja dogodio se 1970. godine, kada je južna obala Šarengadske ade erodirala u Dunav, ugrozivši sigurnost plovidbe. Dokumenti također pokazuju snažnu hrvatsku prisutnost na spornom području, uključujući pokušaj izvlaštenja 36 hektara zemljišta na Šarengadskoj adi 1978. godine radi izgradnje kanala za zaustavljanje erozije (Klemenčić, 2001). Ovi povijesni dokumenti i „katastarske granice (koje idu u prilog hrvatskoj službenoj poziciji u graničnom sporu) u međunarodnom pravu i određivanju granica sukladno njemu mogu uzimati tek kao pomoćno sredstvo“ (Raos, 2013: 41) podupiru hrvatsku argumentaciju, dok Srbija svoj stav temelji na međunarodnom načelu talvega i faktičnom stanju na terenu. Različita tumačenja međunarodnog prava i povijesnih granica dovela su do trenutnog spora, koji zahtijeva daljnji dijalog i eventualno međunarodno posredovanje kako bi se postiglo trajno rješenje.

5. Utjecaj na regionalnu nestabilnost

5.1. Trenutna geopolitička situacija

Trenutna geopolitička situacija na Zapadnom Balkanu oblikovana je nizom složenih faktora, uključujući nasljeđe prošlih sukoba, neriješena granična pitanja i proces europskih integracija različitih kriterija i brzine. Regija se suočava s brojnim izazovima koji ne samo da utječu na sigurnost i stabilnost, već i na mogućnosti integracije zemalja ovog područja u Europsku uniju. Europska unija ostaje ključni subjekt u oblikovanju političkog i društvenog pejzaža Zapadnog Balkana, ali njezin utjecaj nije bez ograničenja. Razvoj novih tehnologija, globalna povezanost i smanjenje tradicionalnih ratnih sukoba smanjili su značaj teritorija u političkim pitanjima. Globalizacija i decentralizacija gospodarskih aktivnosti, posebno u financijskom sektoru, te prekogranične prijetnje dodatno podržavaju ovaj trend. Unutar Europske unije, stvaranje zajedničkog tržišta i carinskog prostora smanjuje važnost posjedovanja teritorija i preciznog definiranja međudržavnih granica (Raos, 2013). Međutim, na Zapadnom Balkanu, teritorijalna pitanja i dalje igraju ključnu ulogu u međudržavnim odnosima. Jugoistočna Europa, uključujući Zapadni Balkan, suočava se s brojnim sigurnosnim izazovima koji utječu na stabilnost i sigurnost cijele regije. Rute trgovine narkoticima i ljudima prolaze kroz teritorij Hrvatske, što vanjsku granicu EU postavlja kao dugoročnu sigurnosnu barijeru protiv takvih prijetnji (Raos, 2013). U tom kontekstu, sigurnosna važnost hrvatskih granica prema Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori posebno se ističe u njejoj ulozi zaštite europskog prostora, poznatog kao "tvrđava Europa" (Fortress Europe), od ilegalnih migranata, trgovine ljudima, drogom i druge krijumčarene robe (Raos, 2013). Neriješena granična pitanja predstavljaju jedan od glavnih izazova u procesu europskih integracija, posebno za zemlje Zapadnog Balkana. Unatoč brojnim političkim, ekonomskim i sigurnosnim naporima koje Europska unija ulaže kako bi potaknula stabilnost i suradnju u regiji, granični sporovi između zemalja i dalje ostaju značajan problem koji usporava integracijske procese. Jedan od ključnih elemenata na kojem EU inzistira u pristupnim pregovorima jest rješavanje svih bilateralnih sporova, uključujući i granična pitanja, prije nego što zemlja kandidatkinja postane punopravna članica Unije. Ova politika proizlazi iz iskustava proširenja EU u prošlosti, gdje su neriješeni sporovi i nejasno definirane granice stvarali dugoročne probleme i nestabilnosti unutar Unije. Primjerice, iako je Hrvatska postala članica EU 2013. godine, granični sporovi sa susjednim zemljama, poput Srbije, Bosne i Hercegovine te Crne Gore, još uvijek nisu u potpunosti riješeni

(Raos, 2013). Prilikom ulaska Hrvatske u EU, nije bilo potrebno riješiti sve bilateralne sporove, no 2018. godine Europska komisija promijenila je pravila za pridruživanje prema novoj strategiji⁷ u kojoj piše: „EU-ova politika proširenja mora nastaviti izvoziti stabilnost. EU stoga ne može i neće uvoziti bilateralne sporove te ih odgovorne strane moraju što hitnije riješiti“ (EK, 2018).

Neriješeni sporovi potencijalno predstavljaju sigurnosni problem, osobito s obzirom na to da se istočna granica Hrvatske također smatra vanjskom granicom Europske unije. Europska unija nema nadležnost niti alate za izravno rješavanje graničnih sporova i teritorijalnih pitanja među državama, jer se ti procesi smatraju bilateralnim pitanjima. Iako EU ne posjeduje pravni okvir niti metodologiju za praćenje situacije na terenu u vezi s granicama, regionalna suradnja i dobrosusjedski odnosi ključni su za proces integracije u Uniju, što se redovito ocjenjuje u Izvještajima o napretku. Iako su granični sporovi među članicama EU rjeđi nego s nečlanicama, ti problemi i dalje postoje. EU može posredno utjecati na rješavanje tih sporova putem integracija i sporazuma o suradnji. Motivacija država za pridruživanje EU ključna je za uspjeh integracija, a EU nastavlja privlačiti nove članove obećavajući mir i prosperitet (Čolović, 2014). Od novih članica, posebno onih s nedavnim ratnim iskustvima, očekuje se da riješe bilateralne sporove sa susjedima prije ulaska u Europsku uniju. Iako EU ne podržava korištenje pregovaračkog procesa i ratifikacije pristupnog ugovora kao načina za rješavanje bilateralnih sporova, nastoji spriječiti da zemlje kandidati budu blokirane zbog neriješenih sukoba s postojećim članicama (Raos, 2013). Ispunjavanje kriterija pregovaračkih poglavlja za ulazak u EU predstavlja izazov za svaku zemlju koja teži članstvu. Republika Srbija, primjerice, mora ispuniti te uvjete, što uključuje "otvaranje i zatvaranje" 35 poglavlja, od kojih su neka, poput poglavlja 31, politički vrlo zahtjevna (Čolović, 2022). Europska unija je jasno istaknula da neće primati u članstvo zemlje s neriješenim graničnim sporovima. U službenim dokumentima EU, posebno u izvještajima Europske komisije o napretku Srbije i Hrvatske, naglašava se da granica između tih dviju zemalja još uvijek nije jasno definirana te da obje strane moraju intenzivno raditi na rješavanju tog pitanja. EU je svjesna negativnih iskustava s neriješenim granicama i još uvijek trpi posljedice zbog pogrešnih odluka u prošlosti (Nogulović, 2011). Dodatni problem za Srbiju predstavlja mogućnost da se, u slučaju neuspjeha bilateralnih pregovora,

⁷ Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija

konačna odluka donese putem međunarodne arbitraže. Takav ishod mogao bi dovesti do gubitka kontrole nad dijelom međunarodnog plovnog puta rijeke Dunav, omogućujući Hrvatskoj i NATO-u kontrolu nad obje obale rijeke u širem području Apatina, čime bi Srbiji bila prekinuta direktna veza s Mađarskom (Čolović, 2022). Unatoč složenosti situacije, EU nastavlja igrati ključnu ulogu u oblikovanju političkog i sigurnosnog okvira Zapadnog Balkana. Iako je Europska unija ostala nedovršen projekt, karakteriziran kao polucentrična politička zajednica, ona nastoji kroz proces proširenja i integracija smanjiti asimetrije između centra i periferije, te promicati stabilnost i prosperitet u regiji (Vrban, 2018). Iako se globalizacija, razvoj novih tehnologija i smanjenje tradicionalnih ratnih sukoba sve više percipiraju kao faktori koji smanjuju značaj teritorija u političkim pitanjima, granični sporovi i dalje ostaju ključno pitanje u procesu europskih integracija za zemlje Zapadnog Balkana. EU, svjesna negativnih iskustava s neriješenim granicama u prošlosti, jasno je poručila da neće prihvatiti članstvo zemlje koje imaju neriješene sporove. Zemlje Zapadnog Balkana trebaju pronaći uzajamno prihvatljiva rješenja kako bi osigurale stabilnu i prosperitetnu budućnost unutar Europske unije.

5.2. Službeni politički naponi dvaju Vlada

Vladine politike Hrvatske i Srbije u vezi s razgraničenjem na Dunavu oblikovane su kroz niz bilateralnih i međunarodnih inicijativa, ali su ostale bez konačnog rješenja. Sporazum o mirnoj reintegraciji istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, koji su 1998. godine potpisali Milan Milutinović i Hrvoje Šarinić uz međunarodno prisustvo, postavio je temelje za privremeni dogovor da granica između Srbije i Hrvatske na Dunavu bude smještena sredinom rijeke. Povjesničar Albert Bing opisao je ovaj proces kao jedan od najuspješnijih u hrvatsko-američkim odnosima iz 1990-ih (Vasić, 2016). Iako je privremena granica uspostavljena 1998. godine, povlačenje Vojske Jugoslavije sa Vukovarske i Šarengradske ade dogodilo se tek 2004. godine, ali sporni status ovih teritorija nije razriješen (Vasić, 2016). Iako su bilateralne i međunarodne inicijative dovele do određenog napretka, kao što je uspostava privremene granice 1998. godine, konačno rješenje ostalo je izvan dosega. Sporazum o mirnoj reintegraciji iz 1998. godine, potpisan uz međunarodno posredovanje, postavio je temelje za privremeni dogovor, ali nije uspio trajno riješiti spor oko Vukovarske i Šarengradske ade. Hrvatska i Srbija su 2001. godine potpisale Protokol o razgraničenju kojim su se obvezale koristiti katastarske podatke i relevantnu dokumentaciju za utvrđivanje granice, ali konkretni dogovori o konačnom

razgraničenju nisu provedeni. Iako je Srbija potpisivanjem protokola priznala katastar kao relevantan kriterij, kasnije je smanjila važnost tog argumenta, inzistirajući na drugim pravnim osnovama koje podržavaju njezin stav (Vukosav i Matijević, 2020). Zanimljivo je primijetiti da, iako je Srbija u početku priznala katastar kao relevantan kriterij, kasnije je revidirala svoj stav. Ova promjena stava ukazuje na prilagodljivost, ali i na moguće političke i pravne strategije koje Srbija koristi kako bi zaštitila svoje interese u spornim područjima. Spor je privukao veću pažnju javnosti od 2010. godine, kada je Srbija započela izgradnju riječne luke u blizini Apatina na spornom teritoriju, ali ni tada nisu postignuti dogovori jer su obje strane ostale pri različitim mišljenjima (Vukosav i Matijević, 2020). U prosincu 2001. godine, kako bi se uredila državna granica s Republikom Srbijom, osnovana je Međudržavna diplomatska komisija za identifikaciju i utvrđivanje granične crte te pripremu Ugovora o državnoj granici između RH i SRJ. Kao rezultat rada te komisije, 2003. godine dogovorene su tromeđe točke između Hrvatske, BiH i Srbije. Nadalje, u veljači 2011. godine razmijenjeni su katastarski podaci u vektorskom obliku u pojasu od 500 metara uz državnu granicu duž doline rijeke Dunav, na temelju čega su identificirana područja neslaganja u katastarskim evidencijama. Rad stručnih skupina na identifikaciji protezanja granične crte nastavljen je 2018. godine, ali konačan dogovor još uvijek nije postignut (Triplat Horvat i dr., 2022). Unatoč ovim tehničkim i diplomatskim naporima, konačan dogovor o granici još uvijek nije postignut, čak ni nakon što su stručne skupine nastavile rad na identifikaciji protezanja granične crte 2018. godine. Ova činjenica ukazuje na duboke političke i pravne izazove koji i dalje opterećuju odnose između Hrvatske i Srbije, unatoč značajnim naporima na tehničkoj i diplomatskoj razini. Sve to sugerira da, iako su postignuti određeni pomaci, proces rješavanja graničnog spora ostaje dugotrajan i složen, s neizvjesnim ishodom. Unatoč sporovima na državnoj razini, lokalna suradnja nije u potpunosti prekinuta. Gradonačelnik Iloka, Miroslav Janjić, naglasio je da spor ne sprječava suradnju između Iloka i Bačke Palanke. Istodobno, bivši predsjednik Hrvatske, Ivo Josipović, predložio je rješavanje spora putem međunarodne arbitraže ili pred Međunarodnim sudom pravde, što je podržao i premijer Zoran Milanović (Vasić, 2016).

Mogućnosti rješavanja spora oko Šarengradske ade obuhvaćaju nekoliko pristupa, ali svaki od njih nosi određene izazove i nesigurnosti. Prva mogućnost je postizanje političkog dogovora kroz bilateralne razgovore između Srbije i Hrvatske. Međutim, unatoč formiranju Međudržavne komisije za utvrđivanje granice 2001. godine, napredak je bio spor, a šanse za

uspjeh ovih diplomatskih pregovora čine se vrlo male. Komisija je nakon osnivanja imala nekoliko sporadičnih susreta, ali su nakon toga uslijedile godine neaktivnosti. Tek 2010. godine postignut je dogovor o nespornoj kopnenoj granici između tromeđe Srbija-Bosna i Hercegovina-Hrvatska i Bačke Palanke, ali daljnji pregovori, koji se odvijaju daleko od očiju javnosti, još uvijek nisu donijeli konačno rješenje. To što su pregovori diskretni može biti pozitivno jer mediji mogu otežati rješenje problema, ali postoji rizik da postignuto rješenje neće biti povoljno ni za jednu stranu. Stoga je ključno uključiti istaknute stručnjake za međunarodno pravo u diplomatski tim koji vodi pregovore (Nogulović, 2011). Njihova ekspertiza može osigurati da pregovori budu utemeljeni na pravnim temeljima i međunarodnim normama, što bi moglo povećati šanse za postizanje trajnog i pravednog rješenja. Međutim, čak i uz najbolje stručnjake, uspjeh ovih pregovora uvelike ovisi o političkoj volji i spremnosti obje strane na kompromis, što se čini teško ostvarivim u trenutnoj situaciji. Druga opcija je iznošenje spora pred Međunarodni sud pravde. Prednost ovog pristupa leži u činjenici da bi države bile oslobođene troškova, a sudova nepristrasnost i objektivnost osigurale bi ispravan proces. Međutim, u prošlosti je Međunarodni sud pravde često donosio dvosmislene i kontroverzne presude koje su se mogle različito tumačiti. Također, s obzirom na to da sud već ima na čekanju međusobne optužbe za genocid između Srbije i Hrvatske, ova opcija možda nije najizglednija (Nogulović, 2011). U teoriji, ovakav postupak može osigurati pravedno rješenje zasnovano na međunarodnom pravu. Međutim, praksa pokazuje da su presude Međunarodnog suda pravde ponekad bile dvosmislene i otvorene za različita tumačenja. To može otežati primjenu odluka na terenu i dodatno zakomplicirati odnose između država umjesto da ih razriješi. Osim toga, postoji i rizik da, iako je sud nepristran, sama priroda spora i politički kontekst u kojem se nalazi može dovesti do percepcije nepravednosti s bilo koje strane koja izgubi. To može umanjiti povjerenje u presudu i otežati njezinu implementaciju. Stoga, iako iznošenje spora pred Međunarodni sud pravde ima jasne prednosti, ova opcija nosi sa sobom i značajne rizike, što je čini manje izglednom ili barem manje privlačnom opcijom za obje strane. Treća, i prema nekim procjenama najvjerojatnija opcija, jest arbitraž. Arbitraž bi mogla pružiti pravedno i nepristrano rješenje, ali kao što je pokazao slučaj sa Slovenijom, ovaj proces može trajati predugo i na kraju možda neće donijeti rješenje koje zadovoljava obje strane (Nogulović, 2011). Arbitraž se često navodi kao najvjerojatnija opcija. Postupak ima potencijala osigurati pravedno i nepristrano rješenje, no iskustvo Hrvatske sa slučajem Slovenije pokazuje da

arbitražni proces može trajati duže od očekivanog te da konačni ishod možda neće zadovoljiti interese svih uključenih strana. Time se otvara pitanje učinkovitosti i pravovremenosti arbitraže kao mehanizma rješavanja međunarodnih sporova. Sve ovo može umanjiti njenu privlačnost u usporedbi s drugim metodama. Iako su Hrvatska i Slovenija povijesno povezani i prijateljski narodi bez etničkih i teritorijalnih pretenzija, njihovi bilateralni odnosi su se pogoršali nakon 2001. godine zbog graničnog spora. Neuspjeh Sporazuma Račan-Drnovšek dodatno je pojačao tenzije, a granica je postala ključna prepreka suradnji. Iako je arbitražni sporazum smanjio međunarodne tenzije, percepcija spora ostala je prisutna u javnosti, a suprotstavljeni stavovi i negativna geopolitika i dalje će utjecati na buduće odnose između Hrvatske i Slovenije (Zorko, 2011). Arbitraža, iako potencijalno najvjerojatnija opcija, nije bez značajnih rizika i može imati ograničene rezultate ako ne uspije adresirati dublje političke i društvene tenzije koje su uzrok spora. Iako arbitraža ima brojne prednosti, njezina uloga u rješavanju sporova treba se preispitati u odnosu na mirenje i sudsko rješavanje. Za razliku od mirenja, koje završava preporukom umjesto obvezujućom odlukom, arbitraža donosi obvezujuću presudu, slično sudskom rješavanju sporova. Ključna razlika između arbitraže i sudskog postupka je u tome što stranke mogu utjecati na sastav arbitražnog vijeća, što je jedan od glavnih razloga zašto stranke često preferiraju arbitražu u pravnim sporovima (Vuk, 2019). S obzirom na te izazove, preispitivanje uloge arbitraže u današnjem svijetu je važno kako bi se osiguralo da ostane relevantna i učinkovita metoda rješavanja sporova. U kontekstu sve većeg broja međunarodnih sporova, gdje su odnosi između država i privatnih entiteta često složeni, sposobnost prilagodbe arbitraže novim izazovima bit će ključna za njezin daljnji uspjeh. U analizi izjava obje strane o ovom pitanju, stječe se dojam da je rješavanje spora važnije Hrvatskoj nego Srbiji. Bivši hrvatski predsjednik Ivo Josipović i bivša ministrica vanjskih poslova Vesna Pusić često su iznosili komentare o situaciji i načinima na koje bi spor trebao biti riješen, što nije iznenađujuće s obzirom na to da je Hrvatska na pragu ulaska u Europsku uniju. Nasuprot tome, Srbiju očekuje rješavanje složenijeg graničnog spora s Kosovom. Ipak, ovo bi moglo poslužiti kao poticaj za obje strane da, mirnim, demokratskim i pristojnim rješenjem ovog pitanja, pokažu Europskoj uniji i međunarodnoj zajednici da Srbija i Hrvatska mogu surađivati bez uplitanja vanjskih faktora (Nogulović, 2011).

6. Kritički osvrt i rasprava

Teritorijalni spor oko Šarengradske ade, unatoč svojoj relativno maloj površini, nosi sa sobom izuzetno kompleksne geopolitičke, pravne, identitetske i sigurnosne implikacije. Ovaj spor, koji uključuje nesuglasice između Hrvatske i Srbije oko vlasništva nad otokom u rijeci Dunav, odražava dublje povijesne, političke i emotivne slojevitosti. Osvrnut ćemo se na ključne aspekte koji doprinose regionalnoj nestabilnosti te razmotriti kako ovaj teritorijalni sukob utječe na nacionalnu sigurnost Hrvatske, uzimajući u obzir povijesni kontekst, suvremene geopolitičke izazove, kao i širi međunarodni okvir. Povijest granica između Hrvatske i Srbije, posebice u kontekstu Dunava, isprepletena je promjenama koje su posljedica političkih odluka, prirodnih procesa, ali i društvenih tenzija. U razdoblju Habsburške Monarhije, Dunav je služio kao prirodna granica između različitih pokrajina, ali s vremenom, uslijed promjena u toku rijeke, granice su postajale sve nejasnije. Nakon Drugog svjetskog rata, unutar socijalističke Jugoslavije, granice između republika bile su definirane više administrativno nego precizno, što je ostavilo prostor za buduće nesuglasice. Načelo "uti possidetis" koje je primijenjeno tijekom raspada Jugoslavije dodatno je kompliciralo situaciju, jer su unutarnje granice postale međunarodne bez jasnog razgraničenja, što je dovelo do sukoba oko teritorijalnih pretenzija, uključujući spor oko Šarengradske ade. S pravne točke gledišta, Hrvatska se poziva na povijesne katastarske granice koje pokazuju da je Šarengradska ada bila dio hrvatskog teritorija prije promjene toka rijeke. S druge strane, Srbija koristi međunarodno načelo talvega, koje sugerira da bi granica trebala pratiti sredinu rijeke, što bi ostavilo adu na srpskoj strani. Ova pravna neslaganja oslikavaju duboke razlike u tumačenju međunarodnog prava i povijesnih dokaza, što dodatno otežava postizanje dogovora.

Dunav nije samo rijeka, on je geopolitička arterija koja povezuje Srednju Europu s Crnim morem, prolazeći kroz deset država. Njegova važnost kao transportnog puta i izvora vode čini ga strateški bitnim, a sporovi oko teritorija uz rijeku dodatno kompliciraju političku dinamiku u regiji. Šarengradska ada, smještena u srcu ovog složenog geopolitičkog okruženja, postaje više od pitanja vlasništva, ona postaje simbol suvereniteta i kontrole nad ključnim resursima. Ovaj teritorijalni spor ne doprinosi samo bilateralnim tenzijama između Hrvatske i Srbije, već ima potencijal destabilizirati cijelu regiju. Balkan je povijesno osjetljiv na granice, a svaki neriješeni spor može biti iskra za šire konflikte.

Nestabilnost koja proizlazi iz ovakvih nesuglasica može se proširiti izvan lokalnih granica, pogoršavajući odnose među državama i potičući širu nesigurnost na Balkanu. Primjer za to je korištenje spora oko Šarengradske ade u unutarnjoj politici obje države. U Srbiji, prisutnost na ovom teritoriju može se koristiti kao dokaz očuvanja nacionalnog integriteta, dok u Hrvatskoj, bilo kakav gubitak teritorija može biti percipiran kao nacionalni neuspjeh, što stvara pritisak na vlasti da se odlučno postave prema ovom pitanju. Ova dinamika ne samo da otežava pregovore, već stvara atmosferu nepovjerenja i antagonizma koja se može preliti i na druge aspekte bilateralnih odnosa.

Za Hrvatsku, pitanje nacionalne sigurnosti usko je povezano s očuvanjem teritorijalnog integriteta. Neriješeni teritorijalni sporovi, kao što je onaj oko Šarengradske ade, predstavljaju rizik za nacionalnu sigurnost iz nekoliko razloga. Nejasno definirane granice olakšavaju ilegalne aktivnosti. Dunav je već identificiran kao ruta za krijumčarenje ljudi i robe, a spor oko granice samo dodatno otežava učinkovitu kontrolu ovih aktivnosti. Hrvatska, kao vanjska granica Europske unije, ima dodatnu odgovornost za održavanje sigurnosti i sprječavanje ilegalnih aktivnosti koje mogu ugroziti cijelu Uniju. Ovakav spor potencijalno destabilizira unutarnju politiku Hrvatske. Teritorijalna pitanja su uvijek bila osjetljiva, a gubitak ili percipirani gubitak dijela teritorija može izazvati političku krizu i smanjiti povjerenje građana u vladu. Također, ovakva pitanja mogu biti politički instrumentalizirana, dodatno polarizirajući društvo. Nejasno definirana granica može ometati bilateralne odnose i regionalnu suradnju, što je ključno za stabilnost cijelog Balkana. Bez konstruktivne suradnje, teško je zamisliti učinkovite zajedničke napore u rješavanju drugih problema, poput migracija, organiziranog kriminala ili ekoloških prijetnji.

S obzirom na širi kontekst, Europska unija igra ključnu ulogu u oblikovanju politika i stabilizaciji regije. Međutim, EU nema direktne mehanizme za rješavanje bilateralnih teritorijalnih sporova, što znači da je rješavanje ovog spora prepušteno samim državama ili eventualno međunarodnoj arbitraži. Ovdje se EU može pokazati kao posrednik ili pritisak putem pregovaračkih procesa u okviru pristupanja Srbije EU. Europska unija jasno je stavila do znanja da neće primiti u članstvo zemlje s neriješenim graničnim sporovima. Ovo je ključna poluga koju EU može koristiti kako bi potaknula Srbiju i Hrvatsku na rješavanje spora, ali je i izvor dodatnih tenzija, jer se svaka strana može osjećati ugroženo pritiskom

da se odrekne svojih teritorijalnih pretenzija. Također, međunarodna zajednica, uključujući Ujedinjene narode i druge relevantne organizacije, može igrati ulogu u pružanju platforme za pregovore ili arbitražu. Međutim, uspjeh ovih napora uvelike ovisi o političkoj volji objiju država da prihvate kompromisno rješenje.

U kontekstu Šarengradske ade, relevantni su i koncepti deteritorijalizacije i reteritorijalizacije. Oba pojma odnose se na poimanje važnosti granica, odnosno njihovu vidljivost. Deteritorijalizacija granice odnosi se na promjenu važnosti granica za vrijeme prije i nakon raspada Jugoslavije. Granice koje nisu postojale u vrijeme Jugoslavije među državama, nakon njenog raspada postaju državne granice te samim time važne i sporne. Reteritorijalizacija granica kroz koncept EU predstavlja granicu koje je ujedno i vanjska granica EU. Ovi procesi ukazuju na dublje dinamike koje se odvijaju u regiji, gdje se granice ne doživljavaju samo kao crte na karti, već kao žive strukture koje oblikuju identitet, suverenitet i sigurnost država. Ovi procesi također odražavaju napetost između prirodnih promjena i političkih ambicija, što dodatno otežava rješavanje spora.

Teritorijalni spor oko Šarengradske ade nije samo lokalno pitanje ono predstavlja pitanje koje ima šire regionalne i međunarodne implikacije. Rješavanje ovog spora ključno je za stabilnost i sigurnost Balkana, ali i za jačanje međunarodnih normi koje osiguravaju mir i suradnju među državama. Diplomacija, međunarodna arbitraža, i konstruktivna suradnja ključni su elementi koji bi mogli dovesti do trajnog rješenja. Rješenje spora zahtijeva više od pravnog ili političkog dogovora – potrebno je uzeti u obzir povijesne traume, identitetska pitanja, i emotivnu komponentu koja prati ovaj spor. Samo sveobuhvatan pristup, koji uključuje međunarodne organizacije, regionalne aktere i lokalne zajednice, može osigurati da Šarengradska ada postane simbol suradnje, a ne sukoba. S obzirom na sve navedeno, Hrvatska bi trebala nastaviti inzistirati na diplomatskom rješenju uz poštivanje međunarodnog prava, dok ujedno radi na jačanju svojih sigurnosnih kapaciteta kako bi se suočila s izazovima koje ovakav spor donosi. Istodobno, Srbiji bi trebala biti pružena mogućnost za konstruktivan dijalog, uz međunarodno posredovanje, kako bi se osigurao trajni mir u regiji. Time bi se stvorili uvjeti za dugoročnu stabilnost i sigurnost, ne samo za Hrvatsku i Srbiju, već i za cijeli Zapadni Balkan.

7. Zaključak

Spor oko Šarengradske ade predstavlja izazov koji nadilazi granice dviju država, ukazujući na šire geopolitičke i sigurnosne implikacije ne samo za Srbiju i Hrvatsku, već i za cijeli Zapadni Balkan. Rješenje ovog spora moglo bi poslužiti kao model za rješavanje sličnih teritorijalnih nesuglasica u regiji, što je ključno za poticanje regionalne stabilnosti i jačanje sigurnosnih struktura. Balkan je povijesno bio područje gdje su teritorijalni sporovi često izazivali ozbiljne sukobe, a svako trajno i pravedno rješenje, kao što bi bilo ono oko Šarengradske ade, može doprinijeti izgradnji povjerenja i stabilnosti u cijeloj regiji. Za Hrvatsku, ovaj spor ima posebnu važnost u kontekstu nacionalne sigurnosti. Teritorijalni integritet je temelj svakog suvereniteta, a nejasne i sporne granice stvaraju nesigurnost koja može imati dalekosežne posljedice. Prvo, ovakav spor može oslabiti percepciju suvereniteta i sposobnosti države da učinkovito upravlja svojim teritorijem. Drugo, nejasno definirane granice pogoduju ilegalnim aktivnostima poput krijumčarenja, trgovine ljudima i drugih oblika prekograničnog kriminala, koji mogu destabilizirati ne samo pogođena područja, već i širu regiju. Uz to, s obzirom na to da Hrvatska čini dio vanjske granice Europske unije, sporovi poput ovoga imaju izravne implikacije na sigurnost cijele Unije. Ilegalne aktivnosti na granicama Hrvatske mogu se proširiti na druge države članice, što čini rješavanje ovog spora prioritetom ne samo za Hrvatsku, već i za Europsku uniju. Nadalje, ovakav spor može oslabiti unutarnju stabilnost Hrvatske, jer svaki percipirani gubitak teritorija može izazvati političku krizu i smanjiti povjerenje građana u vlasti. Politička nesigurnost koja proizlazi iz ovakvih situacija može imati negativne posljedice na ukupnu stabilnost i sigurnost zemlje. Uspješno rješenje spora oko Šarengradske ade moglo bi poslužiti kao presedan za rješavanje drugih sličnih nesuglasica na Balkanu. Time bi se postavio temelj za širu regionalnu stabilnost i izgradnju učinkovitijih sigurnosnih struktura koje bi spriječile buduće sukobe. U konačnici, sigurna i stabilna regija bit će ključna za osiguranje prosperitetne budućnosti za sve uključene strane, smanjujući rizik od sukoba i jačajući europsku sigurnost u cjelini.

8. Literatura

Babić Sever, E., Grgić, I., Zrinjski, M., & Triplat Horvat, M. (2023). Geodetski pristup uređenju državne granice Republike Hrvatske i rješavanju graničnih sporova. *Geodetski list*, 77(2), 91-108.

Bara, M. (2007). Đilasova komisija i sudbina bačkih Hrvata. *Pro tempore*, (4), 47-58.

Cvrtila, V., Zorko, M., & Banovac, M. (2010). Koncept pograničnih zajednica i manjinski odnosi. *Međunarodne studije*, 10(3-4), 18-39.

Čolović, V. (2014). Nerešeni granični (teritorijalni) sporovi u zemljama Zapadnog Balkana—da li oni mogu biti rešeni u Evropskoj uniji? *Politika nacionalne sigurnosti*, 4(2), 489-507.

Čolović, V. (2022). Izazovi poglavlja 31—usklađivanje sa spoljnom i bezbednosnom politikom Evropske unije. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 7(25), 101-117.

Degan, V. Đ. (1998). Teritorijalna suverenost države. *Politička misao*, 35(01), 54-73.

Degan, V. Đ. (2005). Međunarodno pravo kao osnova rješavanja preostalih sporova na području bivšeg SFRJ. *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu*, (12), 37-51.

Degan, V. Đ. (2015). Delimitacija i demarkacija vanjskih granica Republike Hrvatske. *Poredbeno pomorsko pravo*, 54(169), 57-71.

Europska komisija (2018) Izvješće Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija: Komunikacija o politici proširenja EU-a za 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A52018DC0450>. Pristupljeno 26. kolovoza 2024.

Grobenski, S., & Jakopović, E. (2018). Nadzor državne granice. *Paragraf*, 2(1), 261-283.

Jakešević, R., & Zorko, M. (2009). Granice i etnički odnosi u procesu raspada SFRJ. *Međunarodne studije*, 9(3), 45-73.

Jović, D. (2017). Rat i mit: Politika identiteta u suvremenoj Hrvatskoj.

Klemenčić, M., & Schofield, C. H. (2001). *War and peace on the Danube: the evolution of the Croatia-Serbia boundary*. IBRU.

Magaš, D. (1997). The development of geographical and geopolitical position of Croatia. *Geoadria*, 2(1), 5-36.

Nogulović, J. (2012). Savremeni odnosi Republike Srbije i Republike Hrvatske kroz analizu graničnog spora u Podunavlju. *Collection of Essays Department for Advanced Undergraduate Studies of the Belgrade Open School Students Essays*, 71.

Raos, V. (2013). Pomicanje granice Europske unije na jugoistok i višestruki procesi teritorijalizacije. *Politička misao*, 50(03), 33-55.

Rudolf, D. (2013). Stjecanje međunarodnopravne osobnosti Republike Hrvatske 25. lipnja 1991. *Collected Papers of the Faculty of Law in Split*, 50(1).

Tatalović, S. (2001). Nacionalna sigurnost Republike Hrvatske i sigurnost na jugoistoku Europe. *Međunarodne studije*, 1(4), 178-184.

Tatalović, S. (2011). Treba li Hrvatskoj nova strategija nacionalne sigurnosti. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 2(6), 34-37.

Triplat Horvat, M., Grgić, I., & Kušić, D. (2022). Development of the State Border Geoinformation System of the Republic of Croatia (SBGiS). *Cartography & Geoinformation/Kartografija i Geoinformacije*, 21.

Vasić, N. (2016). Strategija Evropske unije za Dunavski region i otvorena pitanja sa susednim državama Republike Srbije. *Institut za međunarodnu politiku i privredu*, 10(3), 167-182.

Vrban, D. (2018). Borders As an Interdisciplinary Problem: Territoriality and Identity–Past and Present. *Pravni vjesnik*, 34(1), 9-50.

Vuk, T. (2019). Arbitraža kao sredstvo mirnog rješavanja sporova s posebnim osvrtom na hrvatsko-slovenski granični spor. *Poredbeno pomorsko pravo*, 58(173), 67-102.

Vukosav, B., & Matijević, Z. (2020). Prilog poznavanju hrvatsko-srbijanskoga graničnog spora u hrvatskom Podunavlju–historijsko-geografski i suvremeni aspekti. *Geoadria*, 25(2), 177-208.

Zorko, M. (2011). Konfliktni potencijal dobrosusjedskih odnosa: slučaj Hrvatske i Slovenije. *Political perspectives: journal for political research*, 1(2), 43-62.

Zorko, M. (2012). Pojam granice u postmodernoj geopolitici. *Politička misao*, 49(02), 30-44.

10. Sažetak

U radu se obrađuje tema teritorijalnog spor između Hrvatske i Srbije oko Šarengradske ade, riječnog otoka na Dunavu. Ovaj dugotrajni sukob nastao je nakon raspada Jugoslavije, a problem dodatno kompliciraju promjene u toku rijeke i različita tumačenja međunarodnih pravnih načela, kao što su načelo "uti possidetis" i talveg, koji se odnose na granice na plovnim rijekama. Hrvatska tvrdi da Šarengradska ada pripada njoj na temelju katastarskih granica i povijesnog upravljanja tim područjem, dok Srbija zagovara granicu sredinom rijeke Dunav. Rad se bavi povijesnim kontekstom spora, analizom utjecaja neriješenog statusa Šarengradske ade na regionalnu stabilnost, te sigurnosnim implikacijama za Hrvatsku. Zaključuje se da spor ne samo da opterećuje odnose između Hrvatske i Srbije, već također predstavlja sigurnosni izazov zbog mogućih ilegalnih aktivnosti i političkih tenzija. Rješenje spora moglo bi poslužiti kao model za rješavanje sličnih nesuglasica na Balkanu, naglašavajući važnost diplomacije, međunarodne arbitraže i suradnje u osiguravanju trajnog mira i stabilnosti u regiji.

Ključne riječi: Šarengradska ada, teritorijalni spor, Dunav, nacionalna sigurnost, Europska unija, Hrvatska, Srbija

Zahvala

Zahvaljujem svojim roditeljima na bezuvjetnoj ljubavi, podršci i razumijevanju tijekom cijelog obrazovanja. Njihova vjera u mene bila je neprocjenjiva snaga koja me poticala na svakom koraku ovog puta. Također želim izraziti zahvalnost svojim prijateljima koji su uvijek bili uz mene, pružajući mi podršku, motivaciju i veselje u trenucima kada je bilo najpotrebnije. Bez vaše pomoći ovaj rad ne bi bio moguć. Hvala od srca.